

Elveszett illúziók Elek Tibor:
Gion Nándor írói világa
Noran, Bp., 2009.

Gion Nándor a XX. század utolsó évtizedeinek egyik legfontosabb magyar prózaírója – írja Elek Tibor *Gion Nándor írói világa* című könyve bevezetőjében. Annál nagyobb fájdalom, hogy „...az elmúlt évtizedek próza-irodalmával foglalkozó újabb szakmai diskurzusokban általában el sem hangzik a neve, jeles irodalomtörténészek a korszak prózájával foglalkozó tanulmányaikban, tanulmányköteteikben le sem írják a nevét, a legújabb irodalomtörténeti kézikönyvek nem szólnak róla...”

A kizökent időt helyretolni, a nagy író mellőző korszellemet gatyába rázni született ez a monográfia, amely azonban nem monográfia abban az értelemben, ahogy például Rüdiger Safranski ilyen jellegű művei azok. Safranski a könyve témájául választott szerző műveit mindig az életrajzi tények, az alkotáslélektani megfigyelések, valamint az életmű, a korszellem, illetve a szellemtörténet kontextusának tükrében vizsgálja. Safranski jelzi a kapcsolódásokat, rétegezi a művet mint sorseseményt, de nem vetít rá külsődleges (életrajzi, lelki vagy egyéb) szempontokat és megfontolásokat. Az élettér és az alkotói út rejtékutakkal összefűzött, egyre földérettebb, mégis mindvégig titoknak maradó csoda.

Elek Tibor, a kitűnő tanulmányairól és esszéiről ismert irodalomtörténész és kritikus, miközben végigvezeti olvasóját Gion Nándor életművén, elsődleges feladatának azt tartja, hogy az író világát kizárólag a művek értelmezési tartományát, belső értelem-összefüggéseit és kapcsolatait feltárva mutassa be. Ez az intenzív fókuszálás nem enged kitekintést a fentebb említett tágabb horizontok mindegyikére. Szellemi-kultúrtörténeti háttér gyanánt a könyv elején olvashatunk néhány oldalt az Új Symposion-mozgalomról. A lélektani háttér kaleidoszkópja sem csillan unos-untalan. Az egyes műveket vizsgálva a szerző állandóan kitekint az életműre, de jórészt ez az egyetlen kontextus, amely strukturális szempontból szóba jöhet.

Cserébe pontos, kidolgozott elemzéseket kapunk. Gion Nándor írói világa olyan űrhajó, amely a történetet átmentette a posztmodern utáni korra. Érdemes elrepülni vele, mert az űrhajó arra tart, amerre Babits szerint mindig figyelünk érdemes: a csillagok felé. Ez a jármű Noé bárkája is, hiszen azt viszi magával, ami élet. Gion úgy tudta megírni a XX. század narratíváit, hogy közben hősei sorsán keresztül a délvidéki

magyarság élethelyzetére, azon keresztül pedig az általános emberi – hogy azt ne mondjam – ontológiai horizontjára nyílik kilátás.

Realizmusról, aprólékos társadalmi látteletről persze szó sincs. Az emberi éthosz mindig kiemelkedik a társadalmi színpalak mögül. Az illúziókat elvesztő szereplők olyan szellemi háttér előtt élnek meg sorsukat, amely a reális illúziótlanságon keresztül szűri át felénk az ideális távlatot, amely felé élnünk kellene.

Gion főalakjai mindig példázatszerűek. A talán leg-híresebb – meg is filmesített – *A kárókatona még nem jött vissza* című ifjúsági regényében például Burai J. a vakációzó gyerekcsapathoz képest „...más, mint ők, s ez a másság leginkább a természeti és emberi világ értékei, a szép dolgok iránti átlagon felüli érzékenységében ragadható meg, abban, hogy fokozottabban, szenvedélyesebben, cselekedeteit is meghatározóan (a következményekkel akár nem számoló módon) él benne a gyermeki igazság- és szeretetvágy, a szenvedőkkel (legyenek azok emberek vagy állatok) való együttérzés”. Ő mondja ki a regényben a gyönyörű szentenciát is: „Az embernek szüksége van egy olyan útra, ahová láthatatlan út vezet.” De ilyen alak a könyvben Gergian is, a vadőr, ez a Matula bácsiba oltott Settembrini, akivel Burai olyan titokzatos, mély létszövetségben van, amelynek tere az említett láthatatlan, személyes út által megtalált tisztás. De ilyenek maguk a kárókatona is, amelyek „...eredetileg csupán a legszebb madarak (náluk szebbek a vadőr szerint már csak a darvak lehetnének), a Gergian-tanya körüli madárseregletben (...), a történet előrehaladása során azonban egyre gazdagabb jelentéstartalmú (például ember és természet harmóniájára, az ember által veszélyeztetett természetre, sőt, minden veszélyeztetett szépségre, értékre utaló) szimbólummá válnak”.

Gion prózájának a szerző által egyik legnagyobb tartott erénye rendkívüli alakteremtő képessége. Ez a képesség azonban sosem burjánzik túl önmagán, nem bukik át valami öniró, manierista habzásvilágba. A gazdagon rétegzett személyiségrajzok mindig az ideák birodalma felé húznak, mint a darvak. Steril platonizmusról persze szó sincs. Gion nem szakad el a valóságtól (mellesleg: mi is az?), nem révül éteri létképletek felé. Szereplői mindig megállnak azon a határon, amelyen túl fényködös ikonná válnának. Az író túlmutatón visszahúzza őket a világba. Akinek ez a paradoxon belülről szól, az ráérezett Gion Nándor világának centrumára.

Végh Attila